

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УМОВАХ КРИЗИ

Анотація. У роботі розкрита проблема управління фінансовою стійкістю банківських установ, яка в умовах фінансово-економічної кризи особливо актуальна і вкрай важлива для ефективної діяльності всієї банківської системи України. Авторами удосконалено методику оцінки фінансової стійкості банківських установ на базі інтегрального показника та як антикризовий захід запропоновано створення нового регулятора – Агентства антикризового регулювання діяльності банків.

Ключові слова: фінансова стійкість банківської установи, інтегральний показник фінансової стійкості, Агентство антикризового регулювання діяльності банків.

Вступ. З початком фінансово-економічної кризи в Україні для менеджменту банківських установ та НБУ загострилася проблема управління фінансовою стійкістю банківських установ. Перш за все, це пов'язано з характером невизначеності банківських процесів в умовах кризи: банківські установи майже не кредитують, довіра населення до банків знижується, через що підвищуються процентні ставки за депозитами. В таких умовах усі банківські установи України вимушені переходити на стратегії виживання та антикризового розвитку, що потребує окремої додаткової роботи з боку регуляторів та менеджменту банківських установ.

Вивченню проблеми управління фінансовою стійкістю банківських установ присвячено багато праць провідних вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких слід відмітити А. О. Дроб'язко, В. М. Кочеткова, В. П. Пантелеєва, О. П. Халяву, Р. І. Шіллер, Н. Г. Антонова, Ю. С. Масленчикова, Е. Альтмана, Дж. Сінкі, І. Харрісон. Разом із тим, залишаються недостатньо вивченими аспекти антикризового управління фінансовою стійкістю банківських установ.

Постановка завдання. Розглядаючи проблему управління фінансовою стійкістю банківських установ, слід зазначити мету та завдання нашого дослідження.

Мета роботи - дослідження управління фінансовою стійкістю банківських установ в умовах кризи. Для досягнення поставленої мети були розроблено такі завдання:

- визначити сутність поняття «управління фінансовою стійкістю банківських установ»;
- з'ясувати основні складові фінансової стійкості банківських установ;
- на базі інтегрального показника оцінити фінансову стійкість найбільших банківських установ України;
- дати рекомендації щодо подальших напрямків дослідження управління фінансовою стійкістю банківських установ.

Результати. Дослідження питання управління фінансовою стійкістю банківських установ нерозривно пов'язане зі з'ясуванням сутності понять «стійкість» та «фінансова стійкість». Слід підкреслити, що в спеціальній літературі відсутнє однозначне трактування поняття «стійкість» узагалі і «фінансова стійкість» зокрема. Розглянемо кілька найпоширеніших визначень поняття «стійкість». Так, у словнику В. Даля під стійкістю розуміється здатність «вистояти супроти чогось, устояти, успішно протистояти силі, витримати, не поступитися [1, с. 515]. Згідно з положеннями «Великого економічного словника» стійкість визначається як сталість, постійність,

непідвладність ризику втрат і збитків [2, с. 770]. У «Словнику української мови» суть стійкості обґрунтовано як здатність довго зберігати і проявляти свої властивості, не піддаватись руйнуванню і псуванню [3, с. 710].

Неоднозначність розуміння сутності поняття «стійкість» характерна і для фахівців банківської справи, які пов'язують її з фінансовими аспектами.

Ознайомлення з визначенням сутності поняття «фінансова стійкість» у спеціальній економічній літературі свідчить також про відсутність єдиного підходу. Нерідко поняття «фінансова стійкість» банку ототожнюють із такими економічними поняттями, як надійність, платоспроможність, ліквідність. Так, деякі автори стверджують, що фінансова стійкість банку визначається рівнем його ліквідності та платоспроможності [4, с. 81]. На нашу думку, з таким розумінням поняття «фінансова стійкість» погодитися не можна, тому що ліквідність банківської установи характеризує механізм перетворення фінансових чи матеріальних активів у грошові кошти для своєчасного виконання зобов'язань, а платоспроможність визначається здатністю банку своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання. Ми погоджуємось із думкою В. М. Кочеткова. Це дуже важливі складові, але враховувати тільки їх при визначенні фінансової стійкості банку недостатньо [5, с. 38].

Екскурс в економічну літературу свідчить про низку таких розумінь стійкості і фінансової стійкості. Так, А. Дробязко, В. Куделя, Є. Матвійчук та Б. Нескораний стверджують, що стійкість банку залежить від збалансованості його активів і пасивів, якості кредитно-інвестиційного портфеля і кількості клієнтів [6, с. 21-26]. Вважаємо, що такий підхід викликає певні сумніви щодо його правильності: по-перше, тут ігноруються такі досить важливі складові фінансової стійкості, як прибутковість, платоспроможність та ліквідність банку; по-друге, необґрунтоване твердження, що фінансова стійкість банку також залежить від кількості клієнтів, швидше така залежність може бути не від кількості клієнтів, а від їхньої кредитоспроможності.

При визначенні фінансової стійкості такі вчені, як В. П. Пантелєєв і С. П. Халява до уваги беруть лише доходи і витрати. Вони визначають «фінансову стійкість» як своєрідне перевищення доходів над витратами [7, с. 64-69]. Звичайно, перевищення доходів над витратами має велике значення для банківської установи, але тут не враховується, що доходами потрібно ще вміло розпорядитися, належним чином їх розмістити та раціонально використати.

Спірне, з нашої точки зору, твердження, що фінансова стійкість банку визначається рівнем його прибутку і сумою сплачуваних дивідендів. Хоча рівень прибутку - важливий узагальнюючий показник банківської діяльності і свідчить у певній мірі про ефективність діяльності банку, але фінансова стійкість залежатиме також від джерел, за рахунок яких його отримано (це можуть бути разові джерела), а також як він був розподілений. На нашу думку, визначальною ознакою фінансової стійкості буде, насамперед, стабільність джерел доходу банку, пов'язаних з його основною діяльністю. Щодо рівня дивідендів, які банк сплачує, то слід зауважити, що їх якраз і не потрібно брати до уваги, оскільки вони можуть зовсім не сплачуватись, але це не ознака ефективної діяльності банку. Практика свідчить, що часто банки працюють ефективно, а дивіденди акціонерам не сплачують.

Необґрунтованим вважаємо такий підхід до визначення «фінансової стійкості», коли її пов'язують лише з нормативами. Так, згідно з думкою Ю. С. Масленчєкова фінансова стійкість залежить від відповідності діяльності банку нормативним узагальнюючим показникам, які синтезують характеристики економічних складових стійкості: обсяг і структура власних коштів, рівень доходів і прибутку, достатність капіталу, мультиплікативна ефективність власного капіталу, норма прибутку на власний капітал, ліквідність, створення доданої вартості банком [8, с. 214-215].

Аналогічно сутність «фінансової стійкості» розуміє і Р. Шіллер [9, с. 32]. На нашу думку, фінансова стійкість не може визначатися тільки відповідністю діяльності банку нормативним узагальнюючим показникам, тому що останні можуть бути лише певним орієнтиром без належного обґрунтування їх величини і розраховуватися без урахування реалій України в умовах кризи.

Отже, узагальнення теоретичних положень щодо визначення сутності поняття «фінансова стійкість» дозволяє нам виділити низку суттєвих, на наш погляд, недоліків. По-перше, методологія і практика визначення фінансової стійкості ще не повною мірою охоплюють основні аспекти цього процесу у взаємозв'язку і взаємообумовленості, а система показників, які використовуються для її кількісного виміру, являє собою зведення окремих характеристик, часто не пов'язаних між собою. Це, з одного боку, суттєво ускладнює кількісний вимір фінансової стійкості банку, а з іншого – її забезпечення. По-друге, недостатньо повно враховуються фактори, що формують фінансову стійкість банківської установи. По-третє, недостатньо розроблені методологічні аспекти формування фінансової стійкості банку, відсутні методичні підходи до прогнозування фінансової стійкості шляхом застосування адаптаційної системи планування.

На нашу думку, фінансова стійкість банківської установи – це якісна динамічна інтегральна характеристика спроможності банку ефективно виконувати свої функції та забезпечувати цілеспрямований розвиток, зважаючи на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів.

Управління фінансовою стійкістю банківських установ відбувається на основі системи показників, яка включає оцінку капітальної стійкості, ділової активності, ліквідності та ефективності управління. Крім того, на нашу думку, необхідно враховувати таку складову, як якість ризик-менеджменту банку. З основних складових ми виділили 9 критеріїв оцінки фінансової стійкості банківських установ (табл. 1), для кожного з яких встановлено нормативне або рекомендоване значення.

Таблиця 1

Критерії оцінки фінансово-економічної стійкості банків

Критерії	Позначення	Розрахунок кова формула	Нормативне /рекомендоване значення
Частка високоліквідних активів у загальних активах	<i>K1</i>	<i>BA/A</i>	Не менше 0,2
Частка кредитів у загальних активах	<i>K2</i>	<i>Kp/A</i>	Не менше 0,6
Співвідношення кредитів і загальних зобов'язань	<i>K3</i>	<i>Kp/З</i>	Не менше 0,9
Адекватність капіталу	<i>K4</i>	<i>Kan/A</i>	Не менше 0,08
Співвідношення капіталу до зобов'язань банку	<i>K5</i>	<i>Kan/З</i>	Не менше 0,05
Частка строкових зобов'язань у загальних зобов'язаннях	<i>K6</i>	<i>Строк/З</i>	Не менше 0,5
Частка міжбанківських кредитів у загальних зобов'язаннях	<i>K7</i>	<i>МБК/З</i>	Не більше 0,2
Миттєва ліквідність	<i>K8</i>	<i>BA/Ззан</i>	Не менше 0,4
Прибутковість активів	<i>K9</i>	<i>ЧП/A</i>	Не менше 0,015

Відмітимо, що коефіцієнтний аналіз при всій його легкості застосування на практиці не є оптимальним методичним підходом для розв'язання проблеми комплексного аналізу фінансової стійкості банківської установи. Проте, не зважаючи на обмежену кількість аналітичних показників, такий «експрес-аналіз» постає дієвим інструментом оцінки фінансової стійкості банківських установ та дозволяє заздалегідь розпізнати характер і суттєвість змін в умовах кризи, а також спрогнозувати їх імовірний розвиток.

Тому зведення цих аналітичних показників у загальний інтегральний коефіцієнт дає можливість не тільки кількісно, але й якісно охарактеризувати фінансову стійкість банківської установи.

Отже, з обраних критеріїв розрахуємо інтегральний коефіцієнт як суму значень віднормованих коефіцієнтів, користуючись при цьому адитивним принципом побудови загальної формули:

$$\begin{aligned} \text{ІКфс} = & K1 / 0,2 + K2 / 0,6 + K3 / 0,9 + K4 / 0,08 + K5 / 0,05 + \\ & + K6 / 0,5 + 0,2 / K7 + K8 / 0,4 + K9 / 0,015 \end{aligned} \quad (1)$$

де: ІКфс – інтегральний критерій оцінки фінансово-економічної стійкості банку;
КІ – критерії оцінки фінансово-економічної стійкості банку.

Зауважимо, що при розрахунку коефіцієнта миттєвої ліквідності ми удвічі підвищили вимоги до його рекомендованого значення (К8 не менше 0,4), оскільки в період кризи банківська установа має відповідати за своїми зобов'язаннями перед вкладниками, які дуже швидко втрачають довіру до банків.

Виходячи з принципів урахування всіх критеріїв фінансово-економічної стійкості банку, що включені до формули, значення інтегрального показника для стабільного банку має бути не менше 9, для нестабільного - наближається до 0.

Для аналізу ми обрали 11 банків з 1 групи банків, активи яких станом на 01.01.2010 складала 56 % активів банківської системи України.

За результатами аналізу (рис. 1) проблеми з фінансовою стійкістю, починаючи з жовтня 2008 р., виникли в багатьох банках, а саме: «Надра», «Укрсиббанк», «Райффайзен Банк Аваль», а також «Укрсоцбанк».

Слід відмітити, що сьогодні фінансова стійкість «Укрсоцбанку» суттєво підвищилась, а з банками «Укрсиббанк» та «Райффайзен Банк Аваль» ситуація протилежна.

Цікавий приклад - ситуація з банком «Надра», фінансова стійкість якого з кожним кварталом погіршується. І це погіршення відбувається не зважаючи на те, що в банку введено тимчасову адміністрацію. Тому ми відмічаємо гостру необхідність у посиленні уваги регулятора на управлінні фінансовою стійкістю банківських установ.

У нашому дослідженні пропонується як антикризовий захід створити новий регулятор – Агентство антикризового регулювання діяльності банків.

Основна мета його створення - забезпечення фінансової стійкості банківських установ.

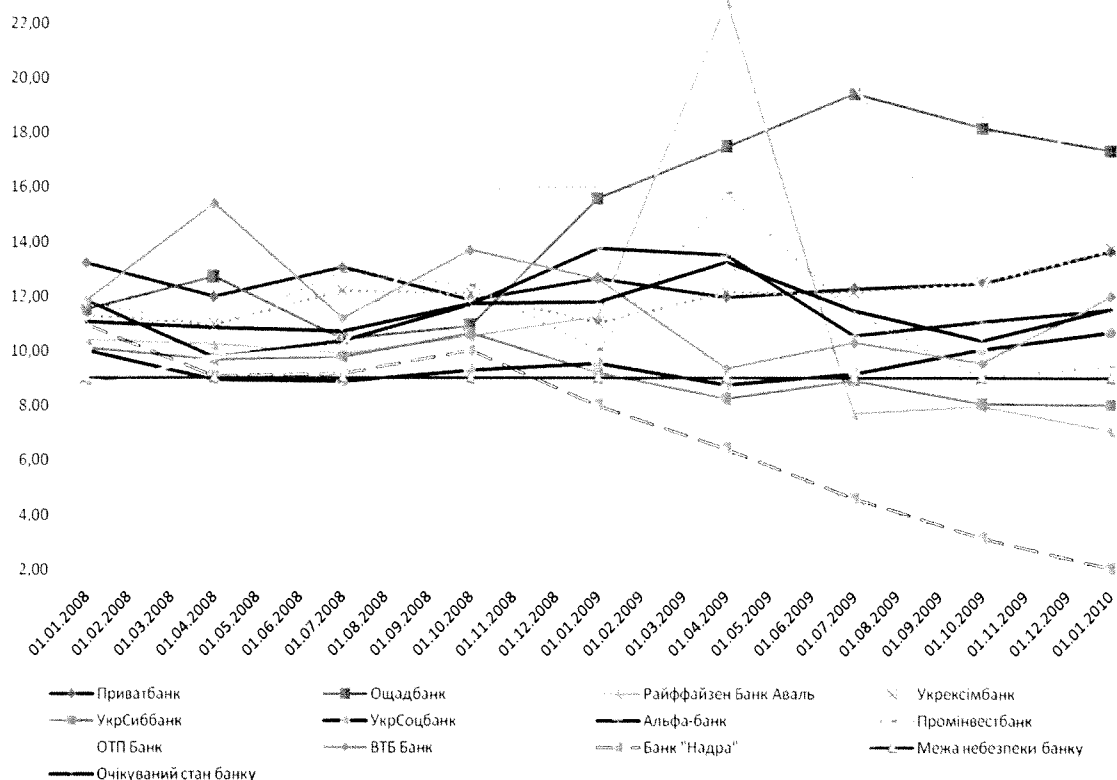

Рис. 1. Графічне зображення динаміки фінансової стійкості найбільших банківських установ України за період 01.01.2008-01.01.2010 рр.

Джерело: складено за даними [10]

Основними функціями Агентства, на нашу думку, повинні стати:

- функція моніторингу й упередження – виявлення та прогнозування системних ризиків банків, вжиття заходів щодо їх попередження та мінімізації;
- інформаційна функція – аналіз та чітке визначення для кожного учасника переліку інформаційно-аналітичних завдань, актуальних та перспективних проблем, для розв'язання яких необхідно організувати відповідну інформаційно-аналітичну підтримку;
- розпорядча функція – визначення обов'язків та відповідальності учасників Агентства.

Основними завданнями Агентства мають стати такі:

1. Виявлення проблем у діяльності банківських установ.
2. Установлення специфічних нормативів для всіх стадій розвитку банку.
3. Розробка правил сертифікації спеціалістів Агентства.

Функціонування такого Агентства стане початком формування системи ефективного управління фінансовою стійкістю як окремих банківських установ, так і банківської системи в цілому.

Висновки. Новизна дослідження - обґрунтування нового погляду на суть поняття «фінансова стійкість банківської установи» та вдосконалення методики оцінки фінансової стійкості на базі інтегрального показника. Авторами запропоновано створення нового регулятора – Агентства антикризового регулювання діяльності банків.

Використання результатів цього дослідження дозволить суттєво скоротити видатки та збільшити ефективність діяльності банків в умовах кризи.

У подальших дослідженнях передбачається, передусім, аналіз впливу рівня сформованих під активні операції резервів на фінансову стійкість банківської установи та розробка системи оцінки фінансової стійкості на базі стрес-тестування.

Література

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. Т. 4. / В. И. Даль - СПб. : Диамант, 1998.
2. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. - М. : Институт новой экономики, 1977. - 864 с.
3. Словник української мови : в 11 т. ; Т. 9. - К. : Наук. думка, 1973.
4. Антонов Н. Г., Пессель М. А. Денежное обращение, кредит и банки. - М. : Финстатинформ, 1995. - 272 с.
5. Кочетков В. М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах. Монографія. - К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2001. - 306 с.
6. Дробязко А. Є. Куделя В., Матвійчук Є. Нескораний Б. Банки // Финансовые Риски. - 1996. - №2 (6).
7. Пантелеев О., Халява С. Фінансова стійкість комерційного банку: проблема регулювання // Банківська справа - 1996. - №1. - С. 32-35.
8. Масленчиков Ю. С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке : Кн.3: Технология финансового менеджмента клиента. - М. : Перспектива, 1997. - С. 214-215.
9. Шіллер Р.І. Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її зміцнення. - К. : Наук, думка, 1998. - 159 с.
10. Підсумки діяльності банків // bank.gov.ua.

Summary. The work reveals the problem of financial stability of banking institutions, which in financial crisis appears very relevant and very important for effective functioning of the whole banking system of Ukraine. The author was improved the methodology for assessment of banking institutions' financial stability and as a crisis measure proposed creating a new regulator - Agency crisis management activities of banks.

Keywords: financial firmness of bank establishment, integral index of financial firmness.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2010